

Присвячуються 300 річчю
від дня народження Г.С. Сковороди

5th International conference of young sciences

KHARKIV FORUM OF NATURAL SCIENCES

П'ята міжнародна конференція молодих учених

ХАРКІВСЬКИЙ ПРИРОДНИЧИЙ ФОРУМ

19-20 травня 2022 р.

Харків 2022

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
Факультет природничої, спеціальної і здоров'язбережувальної освіти
Поморська академія у Слупську «Інститут біології і наук про землю»
Вроцлавський університет, Польща
Грайфсвальський університет (м. Грайсфальд, Німеччина),
Факультет державної політики, Сілезький університет в Опаві (Чехія)
Національний природний парк «Гомільшанські ліси»,
ГО «Українське ентомологічне товариство»**

До 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди

**П'ЯТА МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ МОЛОДИХ УЧЕНИХ
ХАРКІВСЬКИЙ ПРИРОДНИЧИЙ ФОРУМ
19-20 травня 2022 р.**

(електронне видання)

Затверджено редакційно-
видавничою радою Харківського
національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
протокол № 4 від 18.05.2022 р.

Харків – 2022

Редакційна колегія: Бойчук Ю. Д., д. пед. н., професор, член-кореспондент НАНПУ України; Іонов І. А., д. с.-госп. н., професор, член-кореспондент НААН України; Леонтьєв Д. В., д. б. н., професор; Чаплигіна А. Б., д.б.н., професорка; Перетяга Л. Є., д.пед.н. професорка; Комісова Т. Є., к.б.н., доцент, професорка кафедри анатомії і фізіології людини імені проф., д.м.н. Я. Р. Синельнікова; Твердохліб О. В., к.б.н., доцент; Сидоренко О. В., к.т.н., доцент; Галій А. І., к.б.н., доцент., Кратенко Р. І. к.б.н., доцент.

П'ята міжнародна конференція молодих учених: Харківський природничий форум (19-20 травня 2022 р., м. Харків): збірник тез. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. – 277 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 5 від 18 травня 2022 р.

У збірці представлено матеріали науково-практичної конференції метою якої було об'єднання молодих науковців з країн Центральної та Східної Європи для обміну досвідом та натхненням, проведення плідних дискусій та налагодження сталого співробітництва у галузі природничих наук та освіти. Представлені роботи висвітлюють сучасний стан та перспективи розвитку природничої науки і освіти та присвячені актуальним проблемам сучасної біології, хімії, педагогіки, спеціальної психології та педагогіки здоров'язбереження.

©Харківський національний
педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди

Козак Р.С., Науменко Н.В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДО ШКОЛИ	122
Коваленко В. Є. РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ КОГНІТИВНО-УСВІДОМЛЮВАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА СОЦІАЛІЗОВАНOSTІ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	125
Логвінова Ю.С., Науменко Н.В. РЕАЛІЗАЦІЯ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗПР В НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	128
Матяш О.М., Перетяга Л.Є. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ У ПРОЦЕСІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	131
Медведська О. П., Щербак І. М. РАЦІОНАЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ ЯК ОСНОВА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ МОЛОДІ	133
Парасюк І.Ф. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	135
Потапчук М.М. ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	136
Радченко Я. А., Перетяга Л.Є. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ	138
Ракульцева М., Перетяга Л.Є. КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЄВО-РУХОВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАЇКАННЯМ У ПРОЦЕСІ ЛОГОРИТМІЧНИХ ЗАНЯТЬ	140
Смірнова В.К., Гончаренко М.С. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТИФЛОПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ	144
Старікова Г.В. ПРИЧИНИ ЗМЕНШЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РИНОЛАЛІЄЮ	147
Твердохліб І.І., Коваленко В.Є. ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	148
Тютюнник В.В., Савченко В.В., Кришталь А.І., Щербак І.М. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	152
Туріщева Л.В. ФОРМУВАННЯ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ПРИ НАПИСАННІ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	153
Швидка Д.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНИХ ВМІНЬ БАТЬКІВ У СІМ'ЯХ, ДЕ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ	155
Якуба Л.С. (ORCID iD: 0000-0003-0632-8384) ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕННЯ МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРОСЛОГО ТА ДИТИНИ З РИЗИКОМ ВИНИКНЕННЯ АЛАЛІЇ	156

- В.О. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 462 с. Вип. XII. С. 202–206.
5. Кузикова С. Б. Психологічна програма корекції та розвитку особистості у підлітковому віці: навч.-метод. посібник. Суми: Редакційно-видавничий відділ СДП, 1998. 80 с.
6. Мазуркевич О. Р. Виховна сила літератури. Київ, 1960. 86 с.
7. Пагава Д. Емоції та почуття підліткового віку за умов психофізіологічних порушень. Харків: Київські читання, 2017. 202 с.

Козак Р.С., Наumenко Н.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДО ШКОЛИ

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Велика кількість дітей із затримкою психічного розвитку зазнають значних труднощів у спілкуванні з оточуючими людьми, особливо з однолітками. Причини виникнення проблем у спілкуванні у дошкільного віку – висока тривожність, слабка соціальна рефлексія, незадоволена потреба у спілкуванні, низький соціальний статус дитини, слабкий розвиток емоційно-вольової сфери, різноманітні види дитячої нервозності (невропатії, страхи і так далі).

Уміння вступати в контакти з оточуючими, навички спілкування з людьми – це необхідна складова самореалізації людини, її зростання та розвитку у різноманітних видах діяльності, схильності та шанобливого ставлення до нього з боку оточуючих людей. Формування та розвиток подібних навичок – це досить важлива умова нормального психологічного розвитку дитини, а також одне з найважливіших завдань підготовки його до подальшого життя.

Однією з найважливіших ланок у соціальному розвитку – є система освіти загалом, дошкільна освіта – це етап навчання, у якому формуються та розвиваються основні вміння та навички, необхідні у подальшому навчанні.

Акцентуючи свою увагу на інтелектуальній підготовці дитини до школи, батьки іноді забувають про емоційну і соціальну готовність, що включають такі навчальні навички, від яких суттєво залежать майбутні шкільні успіхи. Соціальна готовність має на увазі потребу у спілкуванні з однолітками та вміння підпорядковувати свою поведінку законам дитячих груп, здатність приймати роль учня, вміння слухати та виконувати інструкції вчителя, а також навички комунікативної ініціативи та самопрезентації [2].

Соціальна, чи особистісна, готовність до навчання у школі являє собою готовність дитини до нових форм спілкування, новому ставленню до навколишнього світу і себе, обумовленим ситуацією шкільного навчання.

Шкільна готовність означає фізичну, соціальну, мотиваційну та розумову готовність дитини до переходу від основної ігрової діяльності до спрямованої діяльності вищого рівня. Для досягнення готовності до школи необхідне відповідне сприятливе середовище та власна активна діяльність дитини.

Показниками такої готовності є зміни у фізичному, соціальному та психічному розвитку дитини. Основою нової поведінки є готовність до виконання більш серйозних обов'язків з прикладу батьків і відмовитися від чогось на користь іншого. Головною ознакою змін буде ставлення до роботи. Причиною психічної готовності до школи є здатність дитини виконувати різноманітні завдання під керівництвом дорослого. У дитини має проявитися також розумова активність, зокрема пізнавальний інтерес до вирішення завдань. Як прояв соціального розвитку виступає поява вольової поведінки. Дитина ставить перед собою мету і готова для її досягнення докласти певних зусиль. У готовності до школи можна розрізняти психофізичний, духовний та соціальний аспект.

До моменту вступу до школи дитина вже пройшла один із суттєвих етапів у своєму житті та/або, спираючись на сім'ю та дитячий садок, отримала основу для наступного етапу формування своєї особистості. Готовність до школи формують як вроджені задатки та здібності, так і навколишнє середовище, у якому дитина живе та розвивається, та навіть люди, які з нею спілкуються і спрямовують її розвиток. Тому у дітей, що йдуть до школи, можуть бути дуже різні фізичні та психічні здібності, особливості характеру, а також знання та вміння [4].

Важливим показником соціального аспекту шкільної готовності є мотивація до навчання, що проявляється у бажанні дитини вчитися, засвоювати нові знання, емоційну схильність до вимог дорослих, зацікавленість у пізнанні навколишньої дійсності.

У соціальному розвитку дошкільника провідну роль грають комунікативні можливості [5]. Вони дозволяють розрізняти ті чи інші ситуації спілкування, розуміти стан інших людей у різних ситуаціях та на основі цього адекватного вибудовувати свою поведінку.

У порівнянні з нормотиповими дітьми, діти з ЗПР мають відхилення у розвитку таких особистих якостей, як комунікабельність, незалежність, у деяких дітей порушені або взагалі відсутні суспільних відносини.

Діти з затримкою психічного розвитку більш орієнтовані на авторитет дорослої людини, яка не завжди є уважною до індивідуальних характеристик дитини, не ставиться до дитини як до особистості, що розвивається. Батьки іноді недостатньо оцінюють дії дітей, що призводить до моральної дезорганізації їх поведінки: схвалення найчастіше однотипні; осуди містять засудження індивідуальних особливостей дитини, супроводжуються погрозами та покараннями. Відсутність постійних вимог послаблює самоконтроль дитини, виявляючи її індивідуальні особисті якості, не дозволяє передбачити наслідки своїх дій для інших. Негативний досвід взаємодії з батьками призводить до постійного негативного емоційного досвіду дітей, дезорганізації процесу набуття соціальних навичок.

На недосконалість комунікативних навичок значний вплив мають особливості пізнавальної сфери та мовленнєвого розвитку. Недосконалість звуковимови негативно позначається на розвитку соціально-комунікативних навичок. Діти з ЗПР чують, як вони говорять неправильно, починають бути сором'язливими, тому процес спілкування з іншими дітьми не розвивається. До того ж ці діти дещо моторно незграбні і не можуть в іграх виконувати певні дії, тому їх намагаються не брати в командні ігри, щоб вони не підвели команду.

Завданням корекційно-розвивального виховання та навчання дітей даної категорії у період підготовки їх до школи є формування діалогічних та монологічних форм мовлення, а також розвиток соціальних та комунікативних навичок [1].

Діти з ЗПР через свої психічні особливості можуть бути недостатньо самостійними для свого віку або проявляти самостійність тільки в звичних умовах, що також говорить про недостатній рівень сформованості самостійності. Деякі діти з ЗПР можуть бути пасивними, непослідовними у своїх діях, недостатньо відповідальними, проявляти негативізм, упертість як наслідок безвольності, мати підвищену навіюваність та відволіканість, недостатню наполегливість, рішучість і витримку.

Крім того, діти з затримкою психічного розвитку можуть характеризуватися особливостями емоційних якостей та мотивації - соціально значущі мотиви поведінки та діяльності, можуть бути нестабільним, виникати лише за наслідуванням дій оточуючих, у системі мотивів діяльності над усіма іншими може домінувати ігровий мотив, формування навчальних, пізнавальних мотивів може бути повільним або запізнюючим; особливості прояву емоцій можна охарактеризувати як дратівливість, мінливість настрою, плаксивість, схильність до афектів.

Отже, діти з ЗПР потребують системи корекційно-педагогічного впливу, спрямованого на формування мотиваційно-вольової готовності їх до шкільного навчання.

Процес формування соціальної готовності дітей до шкільного навчання необхідно будувати відповідно до загальних вимог організації сучасного освітнього процесу у дошкільній освітній організації.

Для формування мотиваційної готовності дітей до навчання у школі педагогам підготовчих груп, у своїй роботі важливо враховувати такі рекомендації: підтримувати інтерес дитини до всього нового, відповідати на його запитання, давати нові відомості про знайомі предмети [3].

Прищеплювати дитині віру у свої сили, не допускати формування заниженої самооцінки. Для цього треба частіше хвалити дитину на заняттях, не лаяти за помилки, а тільки показувати, як їх виправити, щоб покращити результат. Оцінка дошкільнятами себе багато в чому залежить від оцінки дорослого. Занижені оцінки надають негативний вплив. А завищені спотворюють уявлення дітей про свої можливості у бік перебільшення результатів. Але водночас грають позитивну роль організації діяльності, мобілізуючи сили дитини.

Для підвищення рівня самооцінки у дітей старшого дошкільного віку педагогам у дитячому садку можна проводити ігри, вправи та етюди, спрямовані на формування позитивного ставлення дитини до самої себе, інших людей, формування почуття близькості з іншими людьми, зменшення тривожності, зняття психоемоційної напруги, розвиток здібності розуміти свій емоційний стан.

Процес формування повноцінної комунікативної діяльності має будуватися виходячи з обліку провідної діяльності – ігровий.

Однією з найефективніших форм взаємодії та формування навичок спілкування дітей є спільні комунікативні ігри, у яких діти діють одночасно і однаково. Відсутність змагального початку в таких іграх, спільність дій та емоційних переживань створюють особливу атмосферу єдності та близькості з однолітками, що сприятливо впливає на розвиток спілкування та міжособистісних стосунків.

Необхідною умовою для формування соціальної готовності дітей до шкільного навчання є змістовно насичене життя дітей у дитячому садку: цікаві заняття, екскурсії, спостереження, години дозвілля, яскраві свята, що запам'ятовуються. У цих формах роботи педагогу слід дбати про різнобічний розвиток дітей, сприяти становленню та зміцненню дитячої дружби, розвитку у дітей колективного спілкування, формуючи таким чином здатність дітей будувати довірчі відносини [6].

Серед ігрових методів та вправ, які сприяють розвитку соціальних вмінь для дітей з ЗПР можна запропонувати гру «Істівне-неістівне», метою якої є розвиток уваги, вміння зосереджуватися на певному предметі, швидкість мислення.

Важливою також є гра «Дорога», під час якої діти удосконалюють вміння об'єднуватись у грі, розподіляти ролі, виконувати ігрові дії (водій, пасажир, пішохід). Така гра сприяє заохочуванню дітей активно супроводжувати мовою свою діяльність, закріплювати знання дорожніх знаків та правил дорожнього руху, виховувати дружні взаємини, розвивати вміння зважати на інтереси товаришів, удосконалювати навички правильної поведінки у громадському транспорті.

Для розвитку навичок самооцінки можна використовувати ігри «Чому так?», «Мій портрет», «Хто я?».

З метою формування навичок взаємодії доречно застосовувати ігри «Літає – не літає», «Горобині бійки», «Вітер дує на...», «Радіо», «Сороконіжка», «Передай настрій».

Таким чином, комплекс ігрових занять сприяє формуванню у дітей з ЗПР навчальних уявлень про вміння та необхідність спілкування один з одним; про різні способи та засоби спілкування; для розвитку умінь помічати та оцінювати особисті

якості, емоційний стан та вчинки своїх однолітків; про різні ситуації спілкування, які дозволять дитині проявити та розвинути свої індивідуальні комунікативні вміння.

Цілеспрямоване використання комплексу, спеціально розроблених ігрових занять, вкладених у формування соціальних умінь та навичок до школи дітей, сприяє швидкому досягненню позитивних змін у розвитку рівня цих умінь та навичок.

Список використаних джерел

1. Борякова Н.Ю. Ступеньки развития. Ранняя диагностика и коррекция задержки психического развития. – М.: Гном-Пресс, 2002 —64 с.
2. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Навчальний посібник - Київ «Центр учбової літератури, 2012 - с 29 - 31, сегена187-197
3. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко»/ за ред. Л.І. Прохоренко. 2018
4. Римашевская Л. Социально - личностное развитие // Дошкольное воспитание, 2007.
5. Смирнова Е. О. Лучшая подготовка к школе - беззаботно прожитое детство // Дошкольное воспитание, 2006.
6. Триггер Р.Д. Психологические особенности социализации детей с задержкой психического развития. – СПб.: Питер, 2008. – 33 с.

Коваленко В. Є.

РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ КОГНІТИВНО-УСВІДОМЛЮВАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА СОЦІАЛІЗОВАНOSTІ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Успішна соціалізація дітей з інтелектуальними порушеннями забезпечується наявністю соціально-нормативної поведінки індивіда, заснованої на усвідомлених знаннях про соціальні моральні норми. В. Коваленко зазначає, що моральні норми є видом соціальних норм, вони виступають у якості регулятора поведінки на основі соціальних правил, що виражають уявлення суспільства про добро і зло, справедливість і несправедливість [1]. О. Поліканова (2014) вказує, що історично моральні норми є первинними в процесі соціалізації людини [2].

Знання особливостей когнітивно-усвідомлювального компонента соціалізованості за відповідним критерієм дозволить виявити ступінь розуміння та усвідомлення сутності соціальних та моральних норм, емоційного ставлення до моральних норм, знання та усвідомлення правил соціальної поведінки, особливості соціального досвіду цих дітей.

На значущість дослідження особливостей емоційного ставлення до моральних норм школярів з інтелектуальними порушеннями як фактора виникнення соціально-нормативної поведінки, вказують дослідження J. Tangney, J. Stuewig, & D. Mashek (2007) [4]. Це зумовлено тим, що емоційні переживання можуть підтримувати власну відповідність моральним нормам та мотивувати дотримання норм в інших [3].

Теоретичними підвалинами дослідження особливостей когнітивно-усвідомлювального компонента соціалізованості школярів з інтелектуальними порушеннями було визначено теорію відповідального ставлення до суспільних вимог, формування особистісного змісту моралі (Д. Леонтьєв; R. Clark), особистісно-орієнтована концепція розвитку дитини (І. Бех; С. Максименко, Л. Куценко, Н.Пророк); положення про соціалізацію осіб з особливими освітніми потребами (Ю. Бистрова, В.Синьов, О. Хохліна; Д. Шульженко); теорія морального розвитку особистості Л. Кольберга.